

PUTOPIS KAO INSTRUMENTARIJ MEĐUKULTURNOG DIJALOGA

TRAVELOGUE AS AN INSTRUMENT OF INTERCULTURAL DIALOGUE

Ivana Palčić Borić
Knjižnice grada Zagreba
ivana.palcic.boric@kgz.hr

Ana Gabaj Miloš
Knjižnice grada Zagreba
ana.gabaj.milos@kgz.hr

Nikolina Resman Malović
Knjižnice grada Zagreba
nikolina.resman.malovic@kgz.hr

UDK / UDC: 027.3(497.529):[82-992:316.7:374]
Stručni rad / Professional paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.67.1.1186>
Primljeno / Received: 31. 1. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 4. 3. 2024.

Sažetak

Cilj. Cilj rada promoviranje je putopisa kao književnog žanra i forme s kulturnim kontekstom, koristeći ga kao literarni predložak za senzibilizaciju djece i mladih za multikulturalnost i kulturno raznoliko društvo kroz inovativni program osmišljen u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića pod nazivom „Djeca svijeta“.

Pristup/metodologija/dizajn. Potaknute osjetljivim pitanjem migracija, promjenjivom demografskom strukturom stanovništva i odgovornošću sudjelovanja u procesu stvaranja kulturno raznolikog društva, autorice u radu predstavljaju programsku aktivnost dječjeg odjela Knjižnice Ivana Gorana Kovačića, prateći njezin razvoj od ideje do provedbe, u skladu s vizijom Knjižnica grada Zagreba.

Društveni značaj. Društveni značaj rada promiče jednakopravnost u pružanju i prilagodbi knjižničnih usluga prema potrebama promjenjive strukture stanovništva, ističući knjižnice kao prostora koji pozdravlja koncept multikulturalnosti, kulturne raznolikosti i djelovanja s pozicije posredne instance između pojedinca i društva, odnosno kao podrška stvaranju kohezivnog društva.

Rezultati. Posebno osmišljena putopisna predavanja potvrdila su potrebu za uslugama i programima koji potiču kulturnu toleranciju i trpeljivost, ukazala su na pozitivne aspekte suradnje s lokalnom zajednicom te su, promicanjem kritičkog razmišljanja i naglašavanjem prava na slobodan pristup informacijama kao načinom podrške osobnom i društvenom razvoju kroz neformalno i informalno učenje, podržala ciljeve i misiju Knjižnice. Osiguravanje raznolikosti i inovativnosti u programima koji potiču razvoj kulturne svijesti i zajedništva čini knjižnicu privlačnom različitim skupinama korisnika.

Ključne riječi: društvena inkluzija; multikulturalnost; narodna knjižnica: odgoj i obrazovanje; putopisne slikovnice

Abstract

Purpose. The purpose of the paper is to promote the travelogue as a literary genre and form with cultural context, using it as a literary template for sensitizing children and young people to multiculturalism and culturally diverse society through an innovative program entitled „Children of the World“ designed by the Ivan Goran Kovačić Library.

Approach/Methodology/Design. Motivated by the sensitive issue of migrations, the changing demographic structure of the population and the responsibility to participate in the process of creating a culturally diverse society, authors present a program that was designed, developed and implemented by Children’s department of the Ivan Goran Kovačić Library, Zagreb City Libraries.

Social significance. The social significance of the paper implies the promotion of equality in the provision and adaptation of library services according to the needs of the changing structure of the population, emphasizing the role of the library as a space that welcomes the concept of multiculturalism and cultural diversity while acting from the position of a mediator between the individual and society, i.e. as support for the creation of a cohesive society.

Results. Specially designed travel lectures confirmed the need for services and programs that encourage cultural tolerance, indicated the positive aspects of cooperation with local community and supported the goals and mission of the Zagreb City Libraries by promoting critical thinking and emphasizing the right to free access to information as a way of supporting personal and social development through non-formal and informal learning.

Keywords: education; multiculturalism; public library; social inclusion; travelogue; picture books

1. Uvod

Demografski rast, s naglaskom na migracije i doseljavanje novog stanovništva, značajno utječe na društvo. U najširem smislu migracija podrazumijeva prostornu pokretljivost stanovništva, a u užem smislu trajniju promjenu mjesta stalnoga boravka pojedinaca ili društvenih skupina (usp. Migracije, 2021). Rasprava o migracijama predstavlja jedno od politički najosjetljivijih pitanja u današnjoj Europi. Bez obzira na to radi li se o privremenim ili stalnim migracijama, upravljanje sve većom kulturnom raznolikošću postavilo je ključna pitanja – Kako društvo reagira na promjenu? Koja je naša vizija budućeg društva? Kako stvoriti inkluzivno društvo koje osigurava međukulturni pristup integraciji novih doseljenika?

Vijeće Europe, stručnjaci i konzultanti iz različitih područja, brojne ustanove i ministarstva, analizirajući integracijske politike, zaključili su da stari pristupi upravljanja kulturnom raznolikošću više nisu prikladni za društva u kojima je visok stupanj raznolikosti u stalnom porastu. Od doseljenika se nekada očekivala asimilacija u većinsko domaćinsko stanovništvo, što je naglašavalo kulturne stereotipe i socijalna ponašanja razjedinjenih grupa. Međutim kultura raznolikosti moguća je tek u onim društvima u kojima su jednako uključeni svi njihovi stanovnici te se u potpunosti poštuju njihova ljudska prava, a ne u onima koje povezuju obostrano neznanje i stereotipi. Potpora izgradnji takvog kulturno raznolikog društva, u kojem svi njegovi članovi ostvaruju svoja ljudska prava i osnovne slobode, međukulturni je dijalog koji promiče *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu* „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“, usvojena u Strasbourgu 2008. godine (Bijela knjiga, 2008).

Taj model djelo je mnogih ruku na čijem se stvaranju još uvijek radi, ne nudi detaljnu uputu i nacrt već smjernice i idejni okvir za djelovanje svih obaveznih i zainteresiranih strana koje odgovorno sudjeluju u procesu stvaranja kulturno raznolikog društva. Kulturne aktivnosti i kulturna kreativnost mogu biti izvor znanja o različitom kulturnom izražavanju i mogu pridonijeti stvaranju tolerancije, uzajamnog razumijevanja i uvažavanja (isto: 49).

Uključivanje u društveni i kulturni život ne odvija se neposredno, već ono zahtijeva prepoznavanje, uvježbavanje, usvajanje i primjenu određenih kompetencija neophodnih za međukulturni dijalog. Odnos pojedinca i različitih društvenih grupa poput obitelji, škole, radnog okruženja i kulturnih ustanova uređen je kao odnos međusobne funkcionalnosti i uzajamnoga djelovanja. Zadatak je cijelog sustava olakšati pristup građanstvu i posredovati u tom procesu.

Građanstvo unaprjeđuje građansko sudjelovanje i pridonosi dodatnoj vrijednosti koju novopridošlice stvaraju, koja zauzvrat učvršćuje socijalnu koheziju. Aktivno sudjelovanje svih stanovnika u životu lokalne zajednice pridonosi njezinom prosperitetu i unaprjeđuje integraciju (isto: 42).

2. Knjižnica kao posrednik u međukulturnom dijalogu

U stručnoj literaturi, počevši od međunarodnih dokumenata kao što su *IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice* (2022), *IFLA-ine smjernice za razvoj službi i usluga* (Narodna knjižnica, 2003) te *Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* (Smjernice, 2010), multikulturalna knjižnica svojim uslugama priznaje i potvrđuje dostojanstvo svim građanima, bez obzira na nasljeđe, uvjerenja, rasu, vjeru, spol, dob, seksualnu orijentaciju, fizičke ili mentalne sposobnosti ili imovinsko stanje osobe ne namećući vrijednosti, uvjerenja i običaje. Prema *Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice* (2010: 17), knjižnice prihvataju raznolikost zajednice kao baštinu čovječanstva koju treba njegovati i očuvati, posvećujući jednaku pažnju kulturno različitim skupinama u svojim zajednicama, kao i pružanju multikulturnih informacija domicilnom stanovništvu. Zbog toga knjižnice imaju važnu ulogu u obrazovanju, društvenom djelovanju i globalnom razumijevanju.

2. 1. *Senzibiliziranje za kulturnu raznolikost putopisnom slikovnicom*

Djeca čine značajan dio korisničke populacije u narodnim knjižnicama, a čitanje, iako nužno za opstanak suvremenog društva, nije posljedica biološkog, već kulturnog razvoja čovjeka. U knjizi *Igrom do čitanja* autorica navodi da su najvažniji dio poticajne okoline djeteta ljudi koji pričaju i čitaju slikovnice i priče. Takva okolina djetetu otkriva svijet i medij pisane riječi, razvija spoznajni svijet djeteta, sposobnosti pamćenja, mišljenja, zaključivanja, izaziva emocije, zadovoljava njegovu potrebu za novim i nepoznatim, potiče djetetov govorni razvoj, obogaćuje njegov rječnik i sposobnosti govornog izražavanja (Čudina-Obračević, 2003). Na slikovnicu kao „prvu knjigu koju dijete dobiva u ruku“ u Hrvatskoj osvrnuo se Milan Crnković u visokoškolskome udžbeniku i priručniku za učitelje *Dječja književnost* iz 1967. godine u kojem slikovnicu, s pedagoškog aspekta, tematizira kao medij osnove za metodološki prihvatljiv pristup vođenja komunikacije između djeteta i odrasle osobe (usp. Narančić Kovač, 2015: 35–37). Peter Čačko (2000: 15–16) u svom znanstvenome radu razlikuje pet funkcija slikovnice:

- informacijsko-odgojno funkcija: slikovnicom dijete dobiva odgovore i rješenja na brojna pitanja i prepreke s kojima se susreće, gradi mišljenje kroz analizu, sintezu, usporedbu, uopćavanje i apstrakciju
- spoznajna funkcija: podrazumijeva nova znanja o stvarima, odnosima i pojavama
- iskustvena funkcija: omogućava da dijete slikovnicom doživi iskustvo koje nema u neposrednoj okolini
- estetska funkcija: dijete razvija osjećaj za ljepotu te izaziva emocije
- zabavna funkcija: slikovnice osiguravaju učenje kroz igru.

Uključenost slikovnica u dječju svakodnevicu iznimno je važna za cjelokupan razvoj djeteta. U znanstvenom i stručnom okruženju ističe se pojam samopouzdanja kao važan čimbenik psihičkog razvoja djece na koji se može utjecati sadržajima slikovnica. Samopouzdanje kao unutarnja sigurnost, povjerenje u sebe, pozitivna slika i svijest o sebi, razvijaju se pomoću slojevitih interakcija i komunikacija djece s drugom djecom i odraslima u različitim životnim situacijama. U današnje vrijeme, kada su migracije i kulturne raznolikosti u porastu, sve je više slikovnica koje tekstom i ilustracijama poštuju osobnu i tuđu različitost. Takve se teme u slikovnicama nenametljivo obrađuju u prenesenom kontekstu putem priča o životinjama ili izmišljenim junacima, s kojima se djeca poistovjećuju, uče kroz njihove pogreške i uspjehe te stječu bezbroj spoznaja o svijetu koji ih okružuje, ali i sliku o sebi kroz perspektivu drugih.

Imajući na umu da je djetinjstvo formativno razdoblje stjecanja cjeloživotnih navika i spoznaja, izuzetno je važno posvetiti posebnu pažnju sadržajima i programima namijenjenima djeci. *Konvencija o pravima djeteta* (2024) naglašava važnost prava svakog djeteta na puni razvoj njegovih sposobnosti i pravo na slobodan i otvoren pristup informacijama.

Znanje je poznavanje nečega, ukupnost poznavanja, sustavnost spoznaja (Hrvatski jezični portal, s.a.). Ono je skup vještina koje ljudska bića stječu svojim kognitivnim sposobnostima te ga koriste u svoju dobrobit. Znanje se gradi od prvih djetetovih spoznaja svijeta oko sebe, stoga su poticajna okolina i posrednici između onih koji uče i onih koji poučavaju iznimno važni. Slijedeći *IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za djecu* (2004) i vodeći se idejom društvene odgovornosti i relevantnosti, Knjižnica Ivana Gorana Kovačića svoj rad posvećuje poticanju čitanja te unaprjeđenju i nadogradnji usluga knjižnice u smjeru senzibilizacije djece za kulturnu raznolikost. Programi koje knjižnica nudi najmlađima uključuju raznovrsne aktivnosti poput čitanja, prepričavanja i dramati-zacija priča, misaonih igara, kreativnih i glazbenih radionica te brojnih drugih. Primjerice, priče se čitaju iz slikovnica ili knjiga za djecu i mlade, izvode se uz pomoć scenskih lutaka u predstavama koje izvode knjižničarke. Djeca svoje doživljaje priča prenose na papir, izražavajući se u različitim likovnim tehnikama na likovnim radionicama. Neke priče slušaju i gledaju uz pomoć audiovizualnih i elektroničkih medija. Bez obzira koji pristup odabrali, prema Baueru (2007, 11–12), slikovnica predstavlja literarni predložak koji je dio instrumentarija na kojem se temelji realizacija dječje mašte i s kojim se oblikuje djetetova osobnost. Jedan takav instrumentarij, jedna od višefunkcionalnih i skoro hibridnih u svom književnom položaju i značenju, prema Hrvatskoj enciklopediji (2021), u širem značenju općekulturna, književna, vjersko-religiozna, znanstvena i popularnoznanstvena vrsta teksta u kojoj autor iznosi svoje putničko iskustvo jest putopis.

3. Putopis kao književni žanr

Pitanje migracija i promjenjive demografske strukture stanovništva potaknulo je autorice rada na odabir putopisa kao temeljnog žanra šireg područja kulture putovanja i komparatističkih pogleda na svijet oko nas. Iako se zna da putopisi datiraju iz daleke prošlosti, teško se može odrediti njihov početak i pojava. Putopis je vrsta književnog djela u kojem autor iznosi vlastito iskustvo s nekog putovanja, boravka u najčešće stranoj zemlji te iskustvo mjesta i ljudi koje je za vrijeme putovanja sreo. Počeci putopisa obično se vežu uz antičke izvore: Herodotova *Povijest*, njegovo izlaganje o Egiptu, Strabonova *Geografija* i Pauzanijin *Vodič po Heladi*. Žene su se, zbog socijalnog položaja, razmjerno kasno potpisivale kao autorice putopisa, pa je jedan od najranije sačuvanih hodočasničkih tekstova Egerijin *Putopis* u Svetu Zemlju iz IV. stoljeća (Putopis, 2021). Najpoznatija svjetska inkunabula, Biblija, u Starom Zavjetu također sadrži jedan putopis – Mojsijevo putovanje u Obećanu zemlju. Doba velikih otkrića polučila su Kolumbove dnevnike, a kasnije niz konkvistadorskih izvještaja i opisa Novoga svijeta. Barokni putopis (Pederin, 2021) donosi iskustva skromnih misionara koji bilježe sve teškoće propovijedanja Evanđelja u primjerice animističkoj Africi ili Indiji – zemlji u kojoj se isprepliću brojna božanstva, više ili manje slična kršćanskom poimanju Boga, a sve bez znanja jezika i u sjeni (ili ne) kolonijalne vlasti. Putopisi ili memoari vojnika nerijetko obiluju elementima pikarskog romana te su prožeti sviješću o univerzalnosti španjolskoga kolonijalnog carstva. Naposljetku postoje i putopisi pisaca koji tragaju za sobom i koji pokušavaju shvatiti svijet koji ih okružuje, svijet prepun fantastičnih i neobjašnjivih pojava sličnih onima u Cervantesovom romanu *Bistri vitez Don Quijote od Manche*. Analizom razvoja putopisa teoretičari naglašavaju važnost razumijevanja putopisne književnosti iz dvostruke perspektive – kroz kulturni kontekst i kao književnu umjetnost. Putopis je odraz povijesti i dinamike društva te je povezan s raznim aspektima ljudskog iskustva uključujući putovanja, migracije, trgovinu, zemljopisna otkrića, antropološka istraživanja, turizam, slobodno vrijeme i političku i diplomatsku povijest. Upravo navedeni aspekti čine putopis značajnim izvorom za proučavanje šireg društvenog konteksta. Promatranje putopisa kao estetske jezične tvorevine naglašava kreativne i umjetničke značajke tog žanra. Iako putopisci u svojim tekstovima koriste putovanja kao podlogu, a ne aktualan događaj, putopisi nisu suhoparni izvještaji o putovanju, već autorska djela koja prikazuju svijet iz subjektivnog kuta putopisca čija je osnovna profesija, nerijetko, izvan svijeta književnosti. Bilo da se radi o znanstveniku, istraživaču ili gastronomu, autori svoje iskustvo putovanja prenose kroz jedinstveni umjetnički izraz istovremeno prikazujući ne samo mjesto koje su posjetili već i vlastite stavove, osjećaje, ukuse i kulturu, pazeći pritom da sadržaj ne bude izmišljen nego stvaran. Stoga putopisni žanr (prirodni, povijesni, geografski, gastronomski i slično) određuju iskustva i interes putnika putopisaca. Spoj kulturne i književne perspektive čini putopisnu književnost izuzetno raznolikom i dinamičnom, omogućavajući joj

evoluciju i prilagodbu promjenama u društvu i književnom svijetu. Suvremeni putopis donosi transformaciju ili evoluciju putopisa u odnosu na korištenje novih medija i potrebne prilagodbe novim načinima interakcije s publikom, čime putopis postaje privlačan alat povezivanja s publikom suvremenog digitalnog doba.

4. Od ideje do provedbe: aktivnosti u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića u Zagrebu

4. 1. „Putopisna slagalica“

U Knjižnici Ivana Gorana Kovačića, na odjelu za odrasle, 2019. godine pokrenut je program „Putopisna slagalica“. Ciklus je to putopisnih predavanja, predstavljanja putopisa i njihovih autora koji čitateljskoj publici u ugodnom i sigurnom okruženju knjižnice donose prikaz osnovnih geografskih obilježja te predstavljanja kulture i tradicije zemalja, iskustva i spoznaje o različitim kulturnim pretpostavkama i vrijednostima te načinima razmišljanja i komunikacije diljem svijeta.

Program „Putopisna slagalica“ doprinio je brojnim poznanstvima, potaknuo mnoge analize, sinteze i usporedbe te inspirirao za nastanak putopisnih predavanja namijenjenih djeci u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića u Zagrebu.

Iako je prema Crnkoviću (1980: 11) putopis književna vrsta i žanr zanimljiv i prilagođen djeci starijoj od trinaest godina, zanimanje za život vršnjaka u drugim zemljama i različitim društvenim sredinama javlja se puno ranije. Dokaz tome brojne su edukativne slikovnice o životu djece u različitim obiteljima, drugačijim kulturama i nepoznatim običajima. Te su slikovnice, namjerno ili ne, poslužile kao putokaz prema putopisima kao literarnom obliku s kulturnim kontekstom.

Među slikovnicama koje često privlače dječju pozornost našle su se *Život kao moj* i *Škola kao moja* u izdanju Unicefa i Dorling Kindersley Limited, koje predstavljaju djecu iz cijeloga svijeta – njihov život, misli i nađe u budućnost (*Život kao moj*, 2006) te različite mogućnosti i načine školovanja (*Škola kao moja*, 2008).

Ne tako davne 1989. godine čovjek je svjedočio jedinstvenom trenutku kada su se države diljem svijeta ujedinile da bi zajedno stvorile bolji svijet za djecu. Vrijeme velikih promjena u svjetskom poretku, obilježeno padom Berlinskog zida i rađanjem interneta, ujedinilo je svijet u zaštiti prava djece. Generalna skupština Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine usvojila je *Konvenciju o pravima djeteta*. Taj dokument postao je simbol zajedničkog napora osiguravanja pravednog i sigurnog odrastanja svakog djeteta i priznanja prava svakog djeteta diljem svijeta. Hrvatska se priključila zemljama potpisnicama s danom vlastita osamostaljenja, 8. listopada 1991. godine. Važno je naglasiti da je *Konvencija o pravima djeteta* pravni akt te obvezuje zemlje potpisnice na pridržavanje njezinih odredaba. Dokument također uključuje mehanizme nadzora primjene u državama koje su je prihvatile i ratificirale, čime se osigurava njezina učinkovita provedba

diljem svijeta. U *Konvenciji o pravima djeteta* (2024) navedeno je da sva djeca imaju jednaka prava bez obzira na rasu, boju, jezik, spol, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, etničko ili socijalno porijeklo, imovinu ili kakvu drugu okolnost; to su pravo na život, pravo na ime i pravo na skrb, pravo na slobodu izražavanja, pravo na slobodu mišljenja, pravo na slobodu udruživanja, pravo na privatnost, pravo na informiranost, pravo na zaštitu od zlostavljanja, te djeca bez roditelja pravo na posebnu brigu. Govoreći o pravima djece bez obzira na različitosti, bilo u fizičkom izgledu, jeziku, bilo da se suočavaju s različitim izazovima odrastanja, knjige *Život kao moj* i *Škola kao moja* bilježe hrabrost, energiju, radost i optimizam djece diljem svijeta.

4. 2. Biblioteka putopisnih slikovnica *Slikovnica – prozor u svijet*

Slikovnice koje tematiziraju prava djece a pisane su u putopisnoj formi dobro su prilagođene dječjoj dobi (Crnković, 1980: 11) te je u njima stavljen naglasak na senzibilizaciju djece za društvo kulturne raznolikosti. Upravo takve slikovnice nastale su u biblioteci putopisnih slikovnica pod uredništvom Ane Đokić u sklopu projekta „Šalji dalje!“. Neprofitna udruga Kreativna mreža iz Zagreba, koja se bavi popularizacijom knjige i književnosti za djecu i mlade, pokrenula je projekt u okviru kojeg na svojoj Facebook stranici Slikovnica – prozor u svijet objavljuju slikovnice iz vlastitog nakladničkog programa.

Književnica i dramska autorica Ana Đokić profesionalno se bavi pisanjem proze, dramskih tekstova i književne kritike. Inicijatorica je i osnivačica umjetničke organizacije Autorska kuća, udruge Knjiga u centru, književnog festivala „Pazi, knjiga!“ te književne nagrade za najbolju hrvatsku slikovnicu, „Ovca u kutiji“. Osvojila je brojne književne pohvale i nagrade, potpisuje brojne zbirke priča za djecu i slikovnice.

Đokić navodi kako se ideja o pokretanju biblioteke putopisnih slikovnica rodila zahvaljujući putopisnom predavanju za odrasle koje je održao Damir Vujnovac u jednoj zagrebačkoj knjižnici:

„Tako se rodila ideja za pokretanjem biblioteke putopisnih slikovnica koje bi se obraćale prvenstveno djeci. Otvoriti nove vidike našim mališanima (ali jednako tako i njihovim roditeljima), upoznati ih sa svijetom na jedan sasvim nov način (a ne onaj uobičajen – preko igranih filmova ili vijesti iz svjetske politike) činio mi se kao važan korak u razvijanju kozmopolitizma na ovim prostorima.“ (Đokić, 2017: 4).

Projekt „Šalji dalje!“ započeo je u ožujku 2020. godine objavom putopisne slikovnice *Djeca Himalaje* koja je tiskana pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Slikovnicu *Djeca Himalaje* potpisuje

Branko Kladarin, poznati hrvatski putopisac, skladatelj, povjesničar umjetnosti, fotograf i dugogodišnji suradnik časopisa Meridijani. U slikovnici *Djeca Himalaje* Kladarin opisuje život djece i njihovih obitelji u najvećem planinskom lancu na svijetu s najvišim vrhom na našem planetu. Opisuje život djece koja odrastaju bez električne energije, računala i pristupa internetu. Ta djeca ne posjeduju igračke koje ih dozivaju s reklama na malim ekranima, ne samo zbog nedostatka sredstava za kupnju već i zbog toga što nemaju televiziju niti mobilne uređaje odakle bi ih reklame mogle dozivati. Riječ dosada nije im dio svakodnevnog vokabulara jer sami stvaraju igre i provode vrijeme trčeći za loptom, jašući na magarcima i jedući svakodnevno iste obroke - šaku riže s ponekim povrćem koje raste u tom hladnom predjelu. Nadalje u slikovnici se opisuje odlazak i povratak djece iz budističkih hramova u kojima žive tijekom školske godine. Ne piju sokove nego slani čaj, poznatiji po nazivu gur-gur. Kako bi školske praznike proveli u svom domu, iz hrama se vraćaju pješke putujući i po nekoliko dana te spavajući u špiljama uz vatru. Slikovnica obiluje fotografijama koje je autor zabilježio prilikom boravka na Himalaji, a likovnu obradu i ilustracije cijelog serijala potpisuje Aleksandra Nina Knežević, priznata sarajevska dizajnerica poznata i kao Nina Mašina. Kako sam voli reći, autor Branko Kladarin zaljubljenik je u hladne krajeve, pa se pred djecom dvije godine poslije našao i njegov drugi putopis *Djeca Sibira*.

Damir Vujnovac slikovnicom *Djeca Sahare* donosi priču djece s afričkog kontinenta. Opisuje život djece u izbjegličkom kampu u Africi, njihovu svakodnevnicu, njihovu zabrinutost i radost kad padne kiša. Slikovnica donosi i opise škole i nastave u kampu, okuse obroka koji, iako je nezamislivo skroman, dijele s gostima koji ih posjete na njihovom kontinentu. Na kraju slikovnice nalazi se i kratki hrvatsko-španjolsko-hassania rječnik te nekoliko uobičajenih pozdrava, pitanja i riječi koje je autor pripremio za čitatelje. Slikovnica također obiluje fotografijama djece u Sahari i crtežima kojima ju je ilustratorica Aleksandra Nina Knežević vizualno upotpunila. Autorica i urednica serijala, Ana Đokić svoj je put i obilazak Indije te razgovor i vrijeme provedeno s djevojčicom Aruši opisala u slikovnici *Djeca Indije*. Slikovnica prati život osmogodišnje djevojčice Aruši iz Radžastana koja, umjesto da kao njezini vršnjaci u Hrvatskoj polazi školu, zarađuje za život baveći se akrobacijama po svetkovinama i festivalima. U slikovnici autorica opisuje put do sela u kojem živi Aruši, kulturu u Indiji, geografske činjenice poput broja stanovnika, smještenosti i civilizacije. Šarena i divna egzotična Indija ovom putopisnom slikovnicom približena je malim i velikim čitateljima. Dosad je u Biblioteci *Slikovnica – prozor u svijet* (Zagreb: Kreativna mreža) objavljeno 17 putopisnih slikovnica: Boko, J. (2023). *Djeca Kalaša*; Boko, J. (2021). *Djeca Titicace*; Đogić, I. (2022). *Djeca Irana*; Đokić, A. (2019). *Djeca Indije*; Đokić, A. (2023). *Djeca jadranskih otoka*; Ivančić, H. (2022). *Djeca Egipta*; Ivančić, H. (2021). *Djeca Konga*; Kladarin, B. (2020). *Djeca Himalaje*; Kladarin, B. (2022). *Djeca Sibira*; O'Keefe, M. (2021). *Djeca*

Središnje Australije; Pongračić, E. (2020). *Djeca Kambodže*; Radačić, I. (2021). *Djeca Darde*; Rupčić, H. (2022). *Djeca Središnje Azije*; Škorić, A. S. (2020). *Djeca Tokija*; Vujnovac, D. (2020). *Djeca Kurdistana*; Vujnovac, D. (2023). *Djeca Jordana*; i Vujnovac, D. (2017). *Djeca Sahare*.

4. 3. Putopisna predavanja Djeca svijeta

Upravo je serijal putopisnih slikovnica iz biblioteke *Slikovnica – prozor u svijet* u izdanju Kreativne mreže poslužio kao instrumentarij za aktivnost na dječjem odjelu Knjižnice Ivana Gorana Kovačića. Osmišljen je ciklus putopisnih predavanja za djecu nazvan *Djeca svijeta*. Ideja je predstaviti i promovirati putopis kako kao književni žanr tako i kao neiscrpan izvor susreta s različitim kulturama, narodima i običajima te dokumentirati i svjedočiti sve šarenilo života, odrastanja, školovanja i navika ljudi i djece duž zemaljskih meridijana.

Proces provedbe ideje u djelo zahtijevao je izradu koncepta samog putopisnog predavanja. Predavanja su osmišljena kao interaktivna putopisna predavanja za učenike osnovnih škola, u skladu s nastavnim planom i programom te dobi i interesom djece. Trajanje i tijek predavanja brzo i lako se prilagođavaju mladim sudionicima. Fotografije prikazane u predavanju pažljivo su odabrane kako bi što bolje predstavile zemlju, narod, kulturu, običaje i njihove različitosti. Dinamika izlaganja postiže se izmjenom zanimljivih slajdova s fotografijama, ali i verbalnim i neverbalnim aspektima komunikacije.

Na početku predavanja učenicima se predstavljaju osnovna obilježja putopisa, a potom i ostali naslovi biblioteke putopisnih slikovnica po kojima su predavanja nastala. Slijedi predavljanje osnovnih geografskih obilježja zemlje o kojoj se govori (geografski položaj, stanovništvo, jezik, državna obilježja, povijest), predavljanje kulture i tradicije zemlje, izdvajanje posebnosti i obilježja naroda te predavljanje protagonista slikovnica i zanimljivosti koje su autori slikovnica izdvojili.

Predavanja su interaktivna pa se tijekom predavanja s djecom komentiraju njihova iskustva i poznavanje teme. Učenici se rado uključuju i aktivno sudjeluju u predavanju dijeleći svoja znanja i stavove. Primjerice, djevojčica čiji je otac po zanimanju pilot odgovorila je djeci na postavljeno pitanje o tome zašto zrakoplovi ne prelijeću preko vrhova Himalaje. Postavljanjem pitanja, uspoređujući i analizirajući svoja iskustva djeca proširuju spoznaje o svijetu koji ih okružuje. Zamišljaju sebe i svoj život, primjerice, na obroncima Himalaje ili u kamenom selu Irana, uočavaju i senzibiliziraju se prema razlikama koje uvjetuje sredina i kultura u kojoj odrastaju njihovi vršnjaci. Njihova pitanja, reakcije i iskazani interesi bitno pomažu usmjeriti i upotpuniti buduća predavanja.

4. 4. Putopisna predavanja kao poticaj za daljnje aktivnosti

Godine 2023. održano je pet putopisnih predavanja na kojima je sudjelovao 161 učenik trećih, četvrtih i petih razreda, u pratnji deset učiteljica i dvije knjižničarke. U programu su sudjelovale dvije obližnje osnovne škole: Osnovna škola Davorina Trstenjaka i Osnovna škola Tina Ujevića. Posjet učenika knjižnici i njihovo sudjelovanje na putopisnim predavanjima osnažili su redovnu suradnju dviju bliskih i srodnih odgojno-obrazovnih ustanova u lokalnoj zajednici.

Nakon putopisnih predavanja učiteljice i školske knjižničarke nadovezuju na njih nastavne aktivnosti u učionicama, razgovaraju s djecom o doživljenom kako bi se emancipirala i podržala kulturna, socijalna i društvena tolerancija i trpeljivost, a sve u svrhu međusobne funkcionalnosti i uzajamnoga djelovanja pripadnika budućeg društva. Kao primjer dobre prakse navodi se izložba likovnih radova učenika Osnovne škole Davorina Trstenjaka koji su sudjelovali na predavanjima o životu djece na jezeru Titicaca. Predavanje o *Djeci Kurdistana* održano u Knjižnici Ivana Gorana Kovačića potaknulo je učenika porijeklom iz Sirije da sa svojim roditeljima povodom tradicionalnog obilježavanja Dana kruha počasti školske prijatelje tradicionalnim specijalitetima o kojima su slušali u knjižnici na predavanju, a tijekom kojeg je sam aktivno sudjelovao nadopunjujući nazive izvornih jela.

Putopisna predavanja poslužila su kao ishodište u osmišljavanju tematske izložbe pod nazivom Putopisna slagalica. U izložima dječjeg odjela predstavljene su slikovnice iz Biblioteke *Slikovnica – prozor u svijet* te njihovi autori, a u izložima odraslog odjela predstavljene su plakati dosad održanih putopisnih predavanja za odrasle korisnike i knjige putopisne tematike.

5. Zaključak

U Knjižnici Ivana Gorana Kovačića primjetan je porast broja posjeta djece na putopisnim predavanjima za odrasle, porast broja posudbe i interesa za putopisnim slikovnicama, znanstveno-popularnim knjigama s dječjeg odjela s temama o povijesti, geografskom položaju i obilježjima različitih naroda.

Putopisna predavanja Djeca svijeta, koliko je autoricama u ovom trenutku poznato, prva su takva aktivnost u Knjižnicama grada Zagreba koju u potpunosti osmišljava i provodi knjižničarka za djecu. Tim programom potiče se ljubav prema čitanju, proširuje spektar dječjeg promišljanja, razvija se znatiželja i kreativnost, podupire kritičko razmišljanje te povezuje književnost sa stvarnim iskustvom. Putopisna predavanja pružaju priliku za interakciju, predstavljaju koncept multikulturalnog i inkluzivnog društva. Kroz proces kontinuiranog poticanja i odgovaranja na potrebe zajednice knjižnica postaje ključno kulturno središte koje privlači pozornost šire javnosti i stvara pozitivan utjecaj na svoje okruženje, podiže profil

knjižnica na kulturnoj sceni i jača podršku za daljnji razvoj programa i usluga. U svijetu kulturnih različitosti koji podrazumijeva društvenu osviještenost i sposobnost komunikacije, kulturni senzibilitet ključni je dio opće pismenosti suvremenog društva. Ne znamo kako će izgledati naš suživot u budućnosti, ali se za njega možemo pripremiti provođenjem ovakvih i sličnih programa, koristeći smjernice i okvire međukulturnog dijaloga.

LITERATURA

- Bijela knjiga (2008). *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu »Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu«*. Agencija za odgoj i obrazovanje. [citirano: 2024–01–27]. Dostupno na: <https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/datoteke/medjukulturni-dijalog-web-1536911268.pdf>
- Bauer, Lj. (2007). *Dramaturgija bajke i kazalište lutaka: (Plaidoyer za polivalentnu scensku bajku)*. U: R. Javor (urednica). *Odgoj kazalištem: Zbornik*. (Str. 11–18). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. Hrvatski centar za dječju knjigu.
- Crnković, M. (1980). *Dječja književnost: Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čudina-Obradović, M. (2003). *Igrom do čitanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dokić, A. (2017). Damir Vujnovac: Djecu treba poticati na putovanje i na otkrivanje različitosti: Razgovor Moderna vremena. [citirano: 2024–01–22]. Dostupno na: <https://mvinfo.hr/clanak/damir-vujnovac-djecu-treba-poticati-na-putovanje-i-na-otkrivanje-razlicitosti>
- IFLA-in i UNESCO-ov Manifest (2022). *IFLA-in i UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- IFLA-ine Smjernice (2004). *IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za djecu*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- IFLA-ine Smjernice (2010). *IFLA-ine smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice: S IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Konvencija o pravima djeteta (2024). Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Konvencija o pravima djeteta. [citirano: 2024–01–24]. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
- Narančić Kovač, S. (2015). *Jedna priča – dva pripovjedača: Slikovnica kao pripovijed*. Zagreb: Artresor naklada.
- Lovrenović, I. (2012). *Prostori putopisa: Predgovor knjizi I. Lovrenović i A. Isaković „Putopisi, izbor iz suvremene bosanskohercegovačke putopisne proze“*. Sarajevo:

- Svjetlost*, 1984/85. [citirano: 2024-01-08]. Dostupno na: <https://ivanlovrenovic.com/clanci/bosna-argentina/prostori-putopisa-2>
- Narodna knjižnica (2003). *Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Opća deklaracija o ljudskim pravima (2009). Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima. *Narodne novine* 12, 143. [citirano: 2024-01-11]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html
- Pederin, I. (2001). Barokni putopisi. Putopis misionara, vojnika i političkih putnika. *Crkva u svijetu* 36, 3. [citirano: 2024-01-10]. Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/61341
- Skledar, N. (1996). Tolerancija kao nužni uvjet ljudskoga zajedništva i dostojanstva. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja* 5, 2: 22. [citirano: 2024-01-10]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/51106>
- Škola kao moja (2008). *Škola kao moja: Jedinstveno priznanje školama širom svijeta*. (2008). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Vidović, D.; A. Žuvela; D. Mišković (2018). *Uradimo zajedno: Prakse i tendencije sudioničkoga upravljanja u kulturi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Zaklada Kultura nova. [citirano: 2024-01-17]. Dostupno na: https://kulturanova.hr/file/ckeDocument/files/Zbornik_Uradimo_zajedno_HR.pdf
- Život kao moj (2006). *Život kao moj: Kako žive djeca širom svijeta*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

Mrežni izvori

- Hrvatski jezični portal (s. a.). [citirano: 2024-01-23]. Dostupno na: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15iWxN0
- Migracije (2021). *Hrvatska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. [citirano: 2024-01-08]. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/clanak/migracija>
- Putopis (2021). *Hrvatska enciklopedija*. [citirano: 2024-01-08]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/putopis>